

Asia: VN/31917/2023

Lausuntopyyntö rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksen luonnoksesta

1. Yleinen kanta lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiseen

Mikä on yleinen kantanne siihen, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovuttaisiin pääsääntöisesti?

Erittäin kielteinen

Voitte perustella kantanne edelliseen kysymykseen.

Sovittelupalvelu on jo nyt tarjolla vain rajoitetusti lähisuhdeväkivaltarikosten osapuolille. Sovittelun edellytysten arviointi ei perustu pelkästään rikoslain mukaiseen rikosnimikkeeseen. Arviointi kattaa rikoksen laadun, tekotavan ja osapuolten välisen suhteen. Sovittelun tulee olla aina uhrin edun mukaista ja tekijän tulee ottaa teostaan vastuu. Sovittelun edellytysten arviointi kattaa myös osapuolten voimavarojen arvioimisen eikä sovittelun ainoa motiivi voi olla rikosprosessiin vaikuttaminen. Sovittelun edellytysten selvittämisen yhteydessä tarjotaan palveluohjausta kaikille asiakkaille, joiden rikosasiassa aloite on ohjattu sovittelutoimistoon.

Lähisuhdeväkivaltarikoksen sovittelu ei koskaan tarkoita rikoksen rangaistavuuden vähättelyä tai poistoa. Rikoksesta rankaiseminen on osa rikosprosessia, kun taas sovittelu on rikoksesta koituneiden haittojen inhimillistä käsittelyä rikosprosessin rinnalla. Rikoksen tekijän anteeksipyyntö ei kuittaa tapahtunutta rikosta, mutta katumuksella ja anteeksipyynnöllä voi olla merkitystä rikoksen osapuolille inhimillisellä tasolla. Sovittelussa käytävälle dialogille ei ole vaihtoehtoista virallista käsittelykanavaa, jossa uhrin etu ja tekijän vastuunotto on lailla määritelty palvelun myöntämisen ehdoiksi. Lakimuutos heikentäisi osapuolten mahdollisuuksia ja oikeutta vaikuttaa oman asiansa käsittelyyn.

Lakiluonnoksessa tuodaan esille, että viranomaisten tietoon tulleesta lähisuhdeväkivallasta noin neljännes ohjataan sovitteluun ja karkeasti arvioiden noin kymmenesosassa päädytään sovintoon. Nämä luvut vahvistavat, että sekä poliisi- että syyttäjäviranomainen käyttää sovittelualoitteen tekemisessä harkintaa ja sovittelussa arvioidaan sovittelun edellytyksiä ennen palvelun myöntämistä. Lähisuhdeväkivallan sovittelua ei tarjota osapuolille pelkän sovittelumenettelyyn suostumisen pohjalta. Jokaisen lähisuhdeväkivaltarikoksen sovittelun edellytysten harkintaan kuuluu

osapuolten ilmaiseman vapaaehtoisuuden arvioiminen jokaisessa sovitteluprosessin vaiheessa. Suostumuksen lisäksi lain mukaisten sovittelun edellytysten täytyy olla koossa ja lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön mukaisten vaatimusten tulee täyttyä.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kritisoinnissa keskeinen argumentti on ollut huoli rikoksen uhrin painostamisesta menettelyyn. Lähisuhdeväkivallan sovittelun yleisiä piirteitä ja osapuolten kokemuksia sovitteluprosessista ja sen vaikutuksista selvittäneen VN TEAS-tutkimuksen aineisto kuitenkin osoittaa, että osapuolet käyttävät mahdollisuuttaan kieltäytyä sovittelusta tai keskeyttää prosessi. Lisäksi suurin osa tutkimuksessa haastatelluista tai kyselyyn osallistuneista henkilöistä koki sovittelutapaamiset hyödyllisiksi ja sovittelijat taitaviksi. THL:n keräämä valtakunnallinen asiakaspalautte lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolten kokemuksista on ollut jopa myönteisempää kuin muissa asioissa toteutetuissa sovitteluissa. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta on vaadittu tutkimustietoa, mutta tässä lain valmistelussa näitä tutkimustuloksia ja sovittelun osapuolten kokemuksia ei oteta huomioon.

Lähisuhdeväkivallan sovittelua arvostellaan sen mahdollisista vaikutuksista rikosprosessissa myöhemmin tehtäviin ratkaisuihin. Osapuolten välisen sovinnon mahdollisesta rangaistusta lieventävästä vaikutuksesta ei kuitenkaan säädetä sovittelulaissa. Sovinnon merkittävyys rikosprosessissa jää edelleen voimaan, vaikka lähisuhdeväkivallan sovittelumenettely kielletäisiin. Sekä rikosoikeudenkäyntilain 1 luvun 8 §:ssä, että rikoslain 6 luvun 6 §:ssä lukee, että sovinto nähdään yhtenä rikoksen haittavaikutusten poistamisen tai vähentämisen tilanteena ja lieventämisperusteena. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämiseen tähtäävän lakiluonnoksen perusteluissa näiden sovinnon painoarvo tosiasiallisesti määrittävien lakien muuttamista ei kuitenkaan katsota järkeväksi. Näiden lakien muuttamisen yhdeksi ongelmaksi kuvataan, että ”tulisi voida esittää erittäin hyvät perusteet sille, että yksi rikostyyppi tietyssä henkilörelaatiossa (lähisuhdeväkivalta) säädettäisiin erityisasemaan sulkemalla pois säännösten sovellettavuus juuri tuon tilanteen osalta”. Yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta on ristiriitaista, että rikoslain ja rikosoikeudenkäyntilain määrittämän sovinnon merkittävyyden poistaminen lähisuhdeväkivaltarikosten osalta asettaisi kansalaiset eriarvioiseen asemaan, mutta sovittelua koskevassa lakimuutosesityksessä sovittelumenettelyyn osallistumisen kieltäminen katsotaan perustelluksi tuon saman rajatun henkilörelaation kohdalla.

2. Vaikutukset

Voitte kertoa kantanne esityksen vaikutusten arvioinnista. Onko esityksellä joitain sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei vielä ole kuvattu?

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen ei poista riskiä, että rikoksen uhri painostetaan sovintoon. Lakimuutos palauttaisi rikoksen osapuolten keskinäiset sovintokeskustelut takaisin yksityisyyden piiriin. Tuolloin kukaan ei ole tukemassa osapuolia asian selvittelyssä tai arvioimassa sopiiko uhri rikoksesta aiheutuneista vahingoista vapaaehtoisesti vai painostuksen alla. Riski siitä, että rikoksesta epäilty painostaa lähisuhdeväkivaltarikoksen uhrin tekemään kanssaan sovinnon kasvaisi merkittävästi lakimuutoksen myötä.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun edellytysten selvittämisen vaihe erillistapaamisineen mahdollistaa henkilökohtaisen keskustelun rikoksen kummankin osapuolen kanssa. Vaikka sovittelun edellytykset eivät asiassa täyttyisi, voidaan osapuolet tavata erikseen, jossa he pääsevät kertomaan kokemuksistaan ja saavat ohjausta itselleen ja elämäntilanteelleen soveltuviin jatkopalveluihin ennen sovitteluprosessin keskeyttämistä. Kummallekin osapuolelle annetaan tietoa rikosprosessista, sovitteluprosessista sekä jatkopalveluista koko sovitteluprosessin ajan.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kategorinen kieltäminen on ristiriidassa Lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen kanssa. Lakimuutoksen myötä alaikäinen lähisuhdeväkivaltarikoksesta epäilty ei saisi mahdollisuutta oppia tekonsa vaikutuksista sovittelussa käytävän dialogin kautta. Sovittelumenettelyllä on rikoksia ennaltaehkäiseviä vaikutuksia etenkin alaikäisten asioissa. Niissä lähisuhdeväkivaltarikoksissa, joissa alaikäinen on osapuolena, on aina mukana edunvalvoja päättämässä sovitteluun osallistumisesta ja huolehtimassa alaikäisen edun toteutumisesta.

Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun kieltäminen sellaisissa asioissa, joihin menettely soveltuu, ei paranna lähisuhdeväkivallan uhrien asemaa rikosprosessissa. Tilanteissa, joissa rikosprosessi johtaa syyttämättä jättämiseen esimerkiksi näytön puutteen perusteella tai vaikka tekijä tuomittaisiin sakkorangaistukseen kirjallisessa menettelyssä, on mahdollista, ettei rikoksen uhri tule lainkaan kuulluksi kuulustelun jälkeen, eikä hän saa tilanteeseensa henkilökohtaista ohjausta ja tukea.

Lähisuhdeväkivaltarikoksissa uhrilla on oikeus kieltäytyä todistamasta rikoksesta epäiltyä vastaan. Myös todistamisesta kieltäytymiseen voi liittyä painostusta. Asianomistajan todistamisesta kieltäytyminen voi johtaa syyttämättä jättämiseen näytön puutteen perusteella, jos rikoksesta ei muutoin ole näyttöä saatavilla. Tämän tyyppisissä tilanteissa uhri päätyy asemaan, jossa hän joutuu kieltäytymään lausumasta mitään itseensä kohdistuneesta rikoksesta ja kuulee kuinka tekijä oikeusavustajan välityksellä ja neuvosta kiistää tapahtuneen tai ainakin vähättelee sitä välttääkseen tai minimoidakseen rangaistuksen. Osalla uhreista on ollut halu käsitellä tapahtunutta sovittelun piirissä, mikä edellyttää aina rikoksen läpi käymistä ja keskustelua sen vaikutuksista. Ennen kaikkea sovittelu edellyttää rikoksen tekijän vastuun ottamista tekemästään rikoksesta. Näissä asioissa uhri kuulee sovittelussa tekijän vastuunoton ja pääsee keskustelemaan kokemuksistaan, ennen kuin syyttäjä toteuttaa syyteharkinnan. Oikeudessa tekoa ja sen vakavuutta arvioidaan suhteessa rikoslakiin, kun taas sovittelussa keskiössä ovat uhrin omat kokemukset ja tunteet rikoksesta ja sen vaikutuksista.

Sovittelussa tarjotaan palveluohjausta myös rikosentekijälle. Rikosprosessissa lähisuhdeväkivaltarikoksen tekijän motivoiminen jatkopalveluihin ja väkivaltaisesta käytöksestä luopumiseen ei ole jatkossa kenellekään määritelty tehtävä. Sovittelupalvelun erillistapaamiset mahdollistavat sekä uhrin että tekijän henkilökohtaisten palvelutarpeiden kartoittamisen. Tekijän motivoiminen väkivaltatyön piiriin on erittäin merkityksellistä väkivaltaisen käyttäytymisen muuttamisessa. Lähisuhdeväkivaltasovittelun kieltäminen kaventaa rikoksen tekijöiden muutokseen tukemisen mahdollisuuksia.

3. Lakiehdotuksen 3 a § (henkilösuhteet)

Voitte kommentoida henkilösuhteita, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen kaikkien lähisuhteiden osalta asettaa kaikki lähisuhdeväkivaltarikosten uhrin keskenään yhtä heikkoon asemaan, vaikka lähisuhdeväkivallan ilmiö on laaja ja sisältää laadultaan hyvin erilaisia rikoksia ja lähisuhteita. Lähisuhdeväkivalta voi olla molemminpuolista. Jokaisen rikoksen uhrin voimavarat asian käsittelemiseen ovat erilaiset. Kaikissa lähisuhteissa ja jokaisella lähisuhdeväkivaltarikoksen uhrilla ei ole samanlaisia toiveita ja tarpeita asian käsittelemisen keinoiksi ja jokainen ansaitsee saada toiveensa käsittelytavasta kuulluksi. Sovittelutoimistojen ammattihenkilöstö ja vapaaehtoiset sovittelijat on koulutettu sovittelun edellytysten selvittämiseen ja tarkkailemiseen läpi sovitteluprosessin juuri sitä varten, että palvelu pystytään tarjoamaan rikoksen osapuolille sellaisissa lähisuhteissa ja sellaisissa lähisuhdeväkivaltarikosasioissa, jossa edellytykset sovittelulle ovat olemassa.

4. Lakiehdotuksen 3 a § (rikokset)

Voitte kommentoida rikoksia, joita lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltö koskisi.

Kaikkien lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun kategorinen kieltäminen osapuolten omasta tahdosta ja sovitteluun soveltuvuuden selvittämisestä riippumatta ei ole kenenkään edun mukaista. Lähisuhdeväkivallan sovittelu perustuu vapaaehtoiseen osallistumiseen, uhrin toiveiden ja edun mukaiseen menettelyyn sekä rikoksen tekijän vastuunottoon tekemästään rikoksesta. Poliisi- ja syyttäväviranomaiset työskentelevät rikosten uhrien ja tekijöiden kanssa päivittäin. Heillä tulisi jatkossakin olla harkintavalta sovittelualoitteen tekemiseen lähisuhdeväkivaltarikosasioissa.

5. Lakiehdotuksen 3 a § (muuta)

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksen 3 a §:stä?

-

6. Muuta

Onko teillä muuta kommentoitavaa esitysluonnoksesta?

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisen sijasta huomio tulisi kiinnittää lähisuhdeväkivallan sovittelun kehittämiseen, mitä sovittelutoiminnan piirissä onkin tehty jo vuosia. Sen sijaan, että palvelu kielletään kansalaisilta kokonaan, tulee jatkossakin kehittää arviointia, kuinka juuri sovitteluun soveltuvat lähisuhdeväkivaltarikokset ohjautuvat sovittelun edellytysten arviointiin, missä rikosprosessin vaiheessa poliisi- ja syyttäväviranomaiset voivat aloitteen tehdä ja kuinka uhrin edun toteutumisesta ja vapaaehtoisesta osallistumisesta voidaan yhä paremmin varmistua.

Lähisuhdeväkivaltarikosten nimikkeiden, rikosten tekotapojen ja rikosten osapuolten keskinäisten suhteiden ja elämäntilanteiden kirjo on laaja. Yhtä lailla ihmisille tarjottavan avun ja palveluiden kirjon tulisi olla mahdollisimman laaja, jotta voimme vastata näihin monenlaisiin tarpeisiin. Lähisuhdeväkivallan sovittelu tarjoaa osapuolille rauhallisen ja luottamuksellisen tilaisuuden käsitellä tapahtunutta rikosta sekä suunnitella omaehtoisia ratkaisuja tilanteensa muuttamiseksi. Lähisuhdeväkivallan sovittelu on tärkeä ja täydentävä palvelu rikosprosessin rinnalla. Sovittelussa osapuolia tuetaan ja kannustetaan muutokseen ja jatkopalveluihin hakeutumiseen. Sovittelupalvelun kertaluontoisuus lähisuhdeväkivaltarikosten kohdalla vahvistaa palvelun

merkitystä osapuolille tarjottavana ainutkertaisena omaan elämäntilanteeseen vaikuttamisen mahdollisuutena. Lähisuhdeväkivaltarikoksen osapuolet voivat osallistua sovitteluun vain kerran.

Rikosprosessissa rikosasian rangaistavuutta tarkastellaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja rikoslain pykälien mukaan. Sovittelutoiminnan tehtävä on tarkastella osapuolten tarpeita asian käsittelemiseen. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen poistaa osapuolten oikeuden valita rikosprosessin rinnalle turvallinen menettely tapahtuneen rikoksen ja sen vaikutusten käsittelemiseen sellaisissa tilanteissa missä sovittelulain mukaiset edellytykset sovittelulle ovat olemassa. Kielto kaventaa kansalaisten vaihtoehtoja vaikuttaa omien asioidensa käsittelemiseen. Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun kieltäminen poistaisi lähisuhdeväkivaltarikoksen uhrilta mahdollisuuden kertoa kokemuksistaan turvallisissa olosuhteissa.

Lehtinen Laura
Jyväskylän kaupunki - Keski-Suomen sovittelutoimisto